

CONSTRUCȚII DE MARI DIMENSIUNI DIN BRONZUL TÂRZIU DESCOPERITE ÎN BANAT ȘI CÂMPIA SOMEȘANĂ

*D. V. Sana**, *L. Marta***, *Zs. Molnár****

Buildings of large dimensions from the Bronze Age found in the Banat and the Someș Plain

Abstract: Along with starting preventive/rescue excavations in Romania in the past decades, excavations that require the mechanical strip of a surface, it was revealed for the Late Bronze Age (BT) the existence of a new archaeological feature rarely analyzed before: surface constructions/houses of large dimensions. Being constructed with posts, there was a reduced chance of reconstructing their planimetry in the conditions of small dimension surfaces. The research through manual excavations, surveys and sections did not favor the observation of the constructive systems which create these archaeological features composed of a large number of postholes, scattered on an extended surface. The publishing in this article of features found at a distance of approx. 350 km in different cultural-cronological media, from Banat and the Someș Plain (fig.1) comes to support the idea that this type of archaeological feature has had a large distribution during BT period, at least in the region situated west of the Carpathians. In fact, the rescue archaeological excavations carried out previously in some points in the Hungarian Plain³ has shown the extension towards the east of an archaeological complex during the BT period, which has a long tradition in Northern and Western Europe. The inventory of the big constructions and the archaeological features situated nearby, put this constructions in the house category. However, judging by the interior divisions we think that the term „household” would fit better for describing these features. By this approach we would like to contribute to the popularization of what UK researchers call „household archaeology”, a well known concept within the scientific medium in the West, which we think can be applied to some of the features described in the article. This paper shows new archaeological information, following two preventive research projects on two major highway infrastructures (Lugoj-Deva highway and the roundabout of Satu Mare city) and the systematic excavations carried out in the village of Lazuri (Satu Mare county). Publishing the data found about these buildings of large dimensions following archaeological excavations is just as necessary as long as in the Banat, Mureș Plain, Someș Plain and Lăpuș Depression these types of constructions appear revealed in recent geomagnetic prospections.

Keywords: *Late Bronze Age, Carpathian Basin, buildings, household, settlements*

Cuvinte cheie: *epoca târzie a bronzului, bazinul carpatic, construcții, gospodării, așezări*

Introducere

O dată cu realizarea în România a săpăturilor preventive/de salvare din ultimele decenii, săpături care au impus decopertarea mecanizată a unor suprafețe întinse, a fost evidențiată existența pentru Epoca Târzie a Bronzului (BT) a unui tip de complex arheologic rar sesizat anterior: construcțiile/locuințele de suprafață, de mari dimensiuni. Fiind construite pe stâlpi, având o suprafață cuprinsă între 82 mp și 230 mp, aceste construcții au avut șanse reduse de reconstituire a planimetriei în condițiile dezvelirii unor suprafețe de mici dimensiuni. Cercetarea prin săpături manuale, prin sondaje și secțiuni, nu favoriza observarea sistemelor constructive care alcătuiesc aceste complexe arheologice compuse dintr-un număr mare de gropi de stâlp, răspândite pe o suprafață extinsă. Publicarea în acest articol a unor complexe aflate la o distanță de aprox. 350 kilometri, descoperite în medii cultural-cronologice diferite din Banat și Câmpia Someșană (**Fig. 1**), vine să susțină ideea că acest tip de complex arheologic a avut o răspândire largă pe parcursul fazei BT, cel puțin în regiunea situată la vest de Carpați. De fapt, săpăturile arheologice de salvare realizate anterior în câteva puncte din Câmpia Maghiară¹ au tins să arate

* Direcția Județeană pentru Cultură Sibiu. Sibiu, Strada Tribunei, nr. 6, Sibiu; danvsana_2004@yahoo.com.

** Muzeul Județean Satu Mare. Satu Mare, B-dul Vasile Lucaciu, nr. 21; liviumarta@yahoo.com.

*** Universitatea Babeș-Bolyai. Cluj-Napoca, Pósta Béla Egyesület str. Napoca 2–4; molnar_kovacs_zs@yahoo.com.

¹ Horváth *et alii* 2001, 114–28; Szabó 2004, 138–139.

extinderea spre est pe parcursul fazei BT a unui tip de complex arheologic, care are o lungă tradiție în Europa Nordică și Occidentală. Inventarul construcțiilor mari și al unor complexe arheologice situate în apropiere cu care se asociază, încadrează aceste construcții în categoria locuințelor. Însă judecând după compartimentările interioare, apreciem că termenul de „gospodărie” ar fi mult mai potrivit pentru aceste complexe. Prin demersul nostru dorim să contribuim la popularizarea a ceea ce britanicii numesc „*household archaeology*”, concept bine cunoscut în mediul științific occidental², care apreciem că poate fi aplicat și unora din complexele arheologice descrise în acest articol.

Lucrarea de față valorifică informații arheologice inedite, relevate ca urmare a cercetărilor preventive de pe două mari proiecte de infrastructură rutieră (Lotul 2 al Autostrăzii Lugoj-Deva și Centura ocolitoare a municipiului Satu Mare) și din săpăturile sistematice realizate în așezarea de la Lazuri (jud. Satu Mare). Publicarea datelor obținute despre locuințele de mari dimensiuni în urma săpăturilor arheologice este cu atât mai necesară cu cât în Banat, Câmpia Mureșului, Câmpia Someșană și Depresiunea Lăpușului acest tip de construcții apare evidențiat în prospecțiunile geomagnetice recente.

Prezentarea descoperirilor

Bătești, oraș Făget – Sit 2

Situl arheologic de la Bătești, denumit convențional „Situl 2”, a fost descoperit ca urmare a diagnosticului arheologic realizat în primăvara anului 2014³, pe Lotul 2 al Autostrăzii Lugoj-Deva (**Fig. 1**). Săpătura preventivă desfășurată în același an⁴, a condus la descoperirea și cercetarea a 832 de complexe arheologice. Acestea constau în special din gropi de stâlp (marea majoritate), gropi de provizii, gropi cu resturi menajere și, mai rar, locuințe sau gropi cu depuneri de ofrande. Din punct de vedere cronologic, descoperirile au fost atribuite grupului Balta Sărată, grupului Susani și culturii Basarabi⁵. Situl se află localizat la sud-est de localitatea Bătești, pe malul drept al Pârâului Vădana, pe un teren cu aspect de grind, delimitat la nord-est de albia colmatată a unui vechi curs de apă.

Locuința L1.

Este o construcție cu un plan aproximativ dreptunghiular, cu laturile lungi ușor concave, orientate pe direcția NV – SE. Tratată inițial sub forma mai multor gropi de stâlp numerotate independent, locuința a fost reunită ulterior în două complexe distincte (L1 și L2)⁶, datorită lipsei de continuitate a gropilor de stâlp din zona mediană. Credem însă că aceasta se datorează prezenței pe ambele laturi, a unor goluri de acces în interior, a căror închidere față de spațiul exterior se baza pe un sistem constructiv diferit față de cel al pereților (porți mobile?). Afirmarea noastră se bazează pe poziționarea acestora în axul central, în oglindă și lățimea egală a celor două goluri (cca 3,5 m).

Prin urmare, considerăm că avem de-a face cu o singură construcție, cu dimensiunile de cca 22 × 10,45 m și cu deschideri de acces atât spre est, cât și spre vest. Pe baza materialului arheologic din complexele Cx 44, 232, 262, 282, 284, 375, 674, 657, 697 și 701 (**Fig. 7**), locuința a fost atribuită grupului Susani. Trebuie spus însă că în marea majoritate a gropilor de stâlp, elementele de datare sunt neconcludente sau chiar inexistente.

Revenind la sistemul constructiv, mai spunem că pereții erau inițial realizați din stâlpi dispuși în poziție verticală, aliniați, la mică distanță unii față de alții. Cea mai elocventă este jumătatea sudică a laturii de est, unde săpătura arheologică a identificat o aliniere de 22 de gropi de stâlp, dispusă pe o lungime de cca 10,6 m. Această lungime pare să se regăsească și pe segmentele celorlalte laturi, nu însă și înșiruirea unor gropi de stâlp de dimensiuni aproximativ egale. În general, gropile de stâlp au diametre cuprinse între 0,3 și 0,5 m și adâncimi de 0,25–0,35 m față de nivelul de conturare. Excepție fac complexele notate cu indicativele Cx 95 și Cx 44. Acestea, cu dimensiuni de 1–1,3 m în diametru, sunt probabil rezultatul unor acțiuni antropice ulterioare care au bulversat structura inițială. Laturile scurte au un sistem

² Pentru istoriografia problemei și discuții despre concept vezi Sørensen *et alii* 2010, 122 sqq. și Beaudry 2015, 1 sqq.

³ Diagnostic realizat de către o echipă aflată sub tutela Muzeului Banatului, în colaborare cu SC Vanderlay Arheo SRL (Florin Drașovean – responsabil de șantier, Sorin Tincu, Daniel Sana, Ștefan Georgescu).

⁴ Cercetare realizată de către o echipă a Muzeului Județean Satu Mare, în colaborare cu Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău și SC Vanderlay Arheo SRL (Cristian Virag – responsabil de șantier, Diana Iegar, Ciprian Astaloș, Ioan Bejinariu, Horea Pop, Dan Băcuet, Daniel Sana, Ștefan Georgescu, Dan Deac).

⁵ Virag 2014.

⁶ Virag 2014, 59.

constructiv ușor diferit față de cele lungi. Cea de nord, păstrează pe cca 6,3 m amprenta unei tălpi de perete conturată la -0,5 m față de nivelul actual de călcare. Acest perete, cu lățimea maximă de 0,18 m, era sprijinit probabil de stâlpi intermediari, dispuși la interior (doi) și la exterior (patru). Latura de sud avea o rezolvare mai simplă, cu trei stâlpi intermediari, dispuși la distanță unul față de altul. Dată fiind adâncimea mare de conturare (0,7 m) și adâncimea mică a peretelui nordic (doar 0,2 m față de nivelul de conturare), nu putem exclude posibilitatea ca lipsa unui astfel de perete pe latura de sud să se datoreze mai degrabă curențelor metodei de cercetare. Pereții întregii structuri aveau probabil un strat izolator din lut/chirpici combinat cu alte materiale organice însă, degradarea lentă a construcției, prin eroziune, a făcut ca acestea să nu se păstreze. Din același motiv, considerațiile legate de forma și materialele învelitorii nu ne sunt la îndemână.

În ceea ce privește structura internă, înclinăm să credem că linia gropilor Cx 245, 246, 266 și 279 din zona mediană, marchează urma unui perete de compartimentare interioară, în timp ce, „dublarea” pe interior a gropilor de stâlp de pe ambele laturi ale jumătății nordice, pot să reprezinte urmele unor lavițe. Însă, lipsa unui traiect perfect aliniat și distanța redusă față de perete (doar 0,7–0,8 m) ne determină să le încredințăm un rol structural, de consolidare a pereților inițiali (contrafișă), într-o etapă ulterioară probabil.

Numărul relativ mare de gropi cercetate în interior, dispuse aparent haotic și lipsite de material în marea lor majoritate, ne împiedică să le atribuim vreo legătură directă cu locuința.

Tot legat de interior, mai trebuie să spunem că nu a fost surprins un nivel clar de călcare, cu podini amenajate sau urme ale unor instalații de foc. Prin urmare, în lipsa unui nivel de călcare, locuinței nu i se poate atribui un inventar clar.

Tot în acest sit, la 11 m sud de Locuința L1, a mai fost cercetat un aliniament compus din 13 gropi de stâlp, cu o orientare similară laturii scurte a locuinței mai sus menționate. Însă, în lipsa altor elemente, nu putem aprecia dacă acest aliniament aparține unei alte locuințe similare celei descrisă mai sus.

Discuții

Pornind de la numărul gropilor de stâlp de pe latura de est a jumătății sudice (31), latură care se prezintă într-o formă coerentă și nealterată de intervenții ulterioare, extrapolând acest număr la scara întregului edificiu, apreciem că în construcția sa au fost utilizați peste 200 de copaci. Majoritatea acestora intrau probabil în structura pereților formați din trunchiuri dispuse vertical. Lor li se adăugau și alte elemente precum, grinzi, tălpi, căpriori, ferme, tiranți, stâlpi interiori, etc. Acesta cifră este una impresionantă, dacă ne gândim că discutăm de arbori maturi, care ar fi putut popula o pădure de cca 1 ha⁷.

Spațiul său generos, de aproape 220 mp, o include, cu siguranță, în categoria puținelor construcții de mari dimensiuni din România. Lipsa unei delimitări clare între zona de locuit și spațiul destinat păstrării proviziilor sau cel destinat adăpostirii animalelor domestice ne împiedică să facem considerații legate de numărul ocupanților. Judecând însă după volumul impresionant de muncă necesar tăierii și fasonării arborilor, pregătirii gropilor de stâlp și asamblării construcției, apreciem că numărul acestora trebuie să fi fost unul destul de mare.

Lazuri

Un fragment dintr-o construcție de mari dimensiuni a fost dezvelit în anul 2002, în urma săpăturilor sistematice derulate în așezarea de la Lazuri (cercetări între 1977 și 2003). Construcția (Cx 57), atribuită locuirii proto-Gáva, este parte dintr-o așezare ale cărei complexe se răspândesc pe o lungime de 150–175 m. Lățimea acesteia este încă neclară, fiind cercetată doar o suprafață lată de cca 20 m. Așezarea suprapune o locuire atribuită culturii Suciului și este suprapusă de o alta, din vremea culturii Gáva⁸ (**Fig. 2**).

Cx 57.

Definește urmele unei construcții de mari dimensiuni, păstrate parțial, în zona laturii de vest și a colțului de sud-vest al secțiunii S34. S-au păstrat trei șanțuri de fundație asociate cu gropi de stâlpi care sugerează conturul dreptunghiular al unei construcții afectate de intervențiile din orizontul cultural-cronologic

⁷ Calcul adaptat pe baza unei scheme cu dispunere arborilor la distanță de cca 5 × 5 m (vezi exemplu de calcul la: <https://pepinieradenuci.ro/beneficii/calcul-economic-la-nuc/>).

⁸ Marta 2010, 114.

ulterior (Cx 48, Cx 42 și Cx 44). Lățimea șanțurilor este cuprinsă între 0,20 și 0,50 m, iar adâncimea lor era de 0,20–0,25 m față de nivelul de conturare. Fundul plat al șanțurilor, secțiunea lor în forma literei „U”, ca și traseele lor drepte sunt indicii că aceste șanțuri provin de la fundațiile unei construcții, foarte probabil realizată din pereți de bărne. Două șanțuri, paralele, aflate la o distanță de 1,10 m unul de celălalt, sunt orientate pe direcția nord–sud. Al treilea, cu o dispunere perpendiculară pe primele, s-a păstrat pe o distanță de 3,10 m, fiind intersectat de complexul Cx 48. Cel mai lung dintre acestea, a fost cercetat pe o lungime de 9,70 m. El continuă la ambele capete însă, capătul nordic este suprapus de un alt complex (Cx 44), iar capătul sudic se continua în afara suprafeței săpate). Urmele peretelui paralel cu el au putut fi conturate doar pe o distanță de 5,90 m, prezentând un capăt clar spre nord. Este greu de explicat rolul acestei terminații. Judecând însă după planul general al construcției, în care primul perete continuă pe o distanță de încă 2,90 m, indicând astfel o întrerupere pe o distanță redusă, suntem tentați să-i atribuim un rol de intrare. Nu a fost observată o continuare a sa spre nord, poate și pentru că era mai greu de distins în zona în care intersecta umplutura complexului Cx 49. Spre nord, traseul său a fost distrus în momentul în care a fost realizat complexul Cx 44. Capătul dinspre sud al peretelui s-a putut delimita clar față de intersecția sa în unghi drept cu cel de-al treilea perete. În acest unghi a fost cercetată și o groapă de stâlp notată cu indicativul „F”. În colțul sud-estic al planului conturat de cei trei pereți, aceștia sunt flancați de cinci gropi de stâlpi (gropile A-E), cu diametrele între 0,20 și 0,48 m.

Satu Mare – Parcul Acvatic (Sit 7)

Locuințe de dimensiuni mari au fost cercetate în partea de nord a municipiului Satu Mare, cu ocazia săpăturilor de salvare realizate în anul 2018⁹, pentru construcția șoselei ocolitoare. Aceasta din urmă a suprapus pe direcție est-vest o așezare din epoca târzie a bronzului (BT 2–3), pe o lățime de aprox. 185 m. Cercetările arheologice realizate anterior, în zona *Parcului Acvatic* (în anul 2012) și materialele culese de la suprafață, arată că așezarea se întinde pe o lungime de cca 350 m, pe direcție nord-sud, limita sa nordică fiind situată la sud de Parcul Acvatic. Așezarea a fost construită pe o suprafață plată ce face parte din lunca joasă a râului Someș, fiind încadrabilă Câmpiei Sătmărene (numită și Câmpia Someș-Tur). Prin studierea hărților militare austrice, care prezintă situația dinaintea de regularizarea cursului Someșului și de drenare a zonei, s-a constatat că locuirea se întinde pe terasa vestică a unui pârâu abia identificabil acum pe teren (**Fig. 3**). Analiza cartografiei istorice relevă de asemenea, că așezarea se află în zona de confluență a două cursuri de ape, al căror traseu a fost marcat până la începutul secolului al XIX-lea.

Locuințele au fost delimitate pe baza conturilor poligonale realizate de gropile de implantare a stâlpilor de susținere, respectiv, pe baza unor platforme compacte de chirpici ars, care provin de la pereții incendiați ai construcțiilor. Gropile de stâlp ale construcțiilor cercetate în Situl 7 de la Satu Mare, sunt preponderent circulare, cu diametre cuprinse între 0,30 și 0,60 m. Adâncimile acestora variază între 0,20 și 0,40 m față de nivelul de conturare. Având în vedere că grosimea stratului decopertat a fost de 0,40 la 0,60 m, adâncimea gropilor calculată de la suprafața actuală a fost între 60 și 100 cm. Forma în profil era cilindrică, uneori tronconică și cel mai adesea, cu pereții înclinați spre interior și fundul ușor rotunjit.

Complexul Cx 6.

Este o locuință de suprafață conturată la adâncimea de 0,7 m față de nivelul actual de călcare, pe baza resturilor de chirpici ars, de formă neregulată și a gropilor de stâlp (**Fig. 3**). Resturile de chirpici sunt mai compacte în zona de sud, unde pe o suprafață de aprox. 6 × 4,5 m se prezentau sub forma unei platforme compacte. Tot aici, au fost identificate fragmente mari de pereți de lut ars, pe alocuri vitrificate, semn al unei combustii puternice. Chirpicul recuperat, păstrează clar imprimate urme ale armăturii pereților realizate din bărne, pari și nuiete de grosimi variabile (**Fig. 6**). Nu poate fi însă reconstituit cu claritate, modul în care acestea au fost utilizate în pereți. Cel puțin în zona de sud a locuinței, cantitatea mare de lut aplicată sugerează o armătură complexă, suficient de rezistentă încât să suporte încărcări de asemenea greutate (probabil o structură dublată sau consolidată). Dublarea unor gropi de stâlp în această zonă (vezi: Cx 186/Cx 185, CX 190/Cx189/Cx 191, Cx 197/Cx 196, Cx 200/Cx203/Cx 204), indică probabil existența unui sistem de consolidare a structurii primare. Pe traseul laturilor lungi sugerează că

⁹ Cercetare realizată de către o echipă a Muzeului Județean Satu Mare, în colaborare cu SC Vanderlay Arheo SRL (Liviu Marta – responsabil de șantier, Molnár Zsolt, Daniel Sana, Hágó Attila, Mihai Dunca).

și pereții exteriori din zona de nord a construcției erau lipiți cu lut, însă într-o cantitate mult diminuată. Pe marginile de est și vest, depunerile de chirpici ars continuă sub forma unor benzi late de 0,5 m, care au acoperit șirurile de stâlpi din structura de rezistență a construcției. Limita de vest conține și câteva grupări de piatră. În aria delimitată a construcției, estimată la cca 120 mp, au fost cercetate 31 gropi de stâlp. Cea mai mare parte a gropilor conturează cele patru laturi ale construcției, precum și un șir de stâlpi dispuși pe o linie centrală¹⁰.

Inventar

Din interiorul construcției provin o serie de vase ceramice de tip Suciul de Sus, greutăți de lut, o fusaioală, lipitură de vatră și un mosor. Trei grupări de fragmente ceramice provin de la partea inferioară a unor vase mari, iar unele cioburi sunt decorate prin excizare, decor care apare pe o ceașcă dar și pe un fragment dintr-un vas mai mare (Fig. 5–6).

Discuții

În ce privește structura internă, înclinăm să credem că linia gropilor Cx 191, 189, 190, 194, 78, 79, 141, 119 și 120 din zona mediană, sugerează un acoperiș în două ape sau chiar un perete de compartimentare interioară. O compartimentare interioară este evidențiată și prin diferențele zonale de păstrare a lutului din pereți. S-a păstrat o consistență compactă de chirpici ars doar în zona sudică, iar în partea nordică a construcției lutul ars s-a păstrat doar în cantitate redusă, sub forma unor bucăți mărunte căzute doar pe conturul pereților. Această situație arată că incendiul a cuprins întreaga clădire, însă diferența de preservare a arsurii se datorează mai degrabă consistenței diferite a lipiturii de lut din cele două zone ale construcției. Prezența unei vetre de foc în zona cu pereții mai puternic lutuiți este de natură să explice intenția de a izola termic încăperea încălzită a construcției. Vatra, de formă ovală, cu dimensiunile de 0,76 × 0,89 m, a fost construită pe pat de cioburi, suprapuse de o lipitură din lut slab păstrată (Cx 6/1).

Prezența instalației de foc și maniera diferită de construire și izolare a pereților din zona sudică, față de partea de nord, indică funcțiuni diferite pentru încăperi. Încăperea de sud, în suprafață de cca 34 mp, mai bine izolată și prevăzută cu vatră de foc, era probabil destinată locuirii. Cea de nord, mai puțin izolată și lipsită de sursă proprie de căldură, era probabil destinată adăpostirii unor bunuri și desfășurării unor activități casnice, care în unele perioade erau derulate în condiții mai bune decât afară. În ceea ce privește numărul ocupanților, raportându-ne la literatura de specialitate de pe acest subiect care stabilește o medie de 5–10 mp/persoană¹¹, apreciem că numărul acestora se situa între 3 și 7 persoane.

Complexul Cx 81

Este o locuință de suprafață conturată sub forma unor aglomerări neregulate de chirpici ars, răspândit inconsistent în solul brun cenușiu și a gropilor de stâlp (Fig. 4). La fel ca în cazul locuinței Cx 6, fragmentele de chirpici erau prezente în cantitate mai mare în partea sudică a construcției. Perimetrul construcției poate fi stabilit pe baza gropilor de stâlp¹². În zona de mijloc a perimetrului apare o linie intermediară de gropi de stâlp, constituită de Cx 72, Cx 70¹³, Cx 86 și Cx 61(?). Groapa Cx 84 este ușor în afara liniei de gropi de pe latura de vest, fapt pentru care poate fi interpretată ca urma unui stâlp de întărire a acestei laturi sau ca singur element păstrat al unei structuri complexe de perete, de felul aceleia ce a fost pusă în discuție în partea de sud a Cx 6. Rămâne ambiguu rolul gropii Cx 148 din zona de NV a construcției. În măsura în care a făcut parte din locuință, groapa Cx 148 poate fi interpretată ca singur element al unei linii nordice de stâlpi ai unei anexe alipite ei. Colțul de SE a construcției a fost tăiat de șanțul Cx 73, fapt

¹⁰ Peretele nordic este format din gropile: Cx 140, Cx120, Cx118; peretele estic este format de gropile: Cx 118, Cx 88, Cx 188, Cx185, Cx 183, Cx 182; peretele sudic format din gropile Cx 182, Cx 191, Cx 193; peretele vestic: Cx 198; Cx 199, Cx 200, Cx 201, Cx 202, Cx 197, Cx 196, Cx 193; peretele median: Cx 120, Cx 119, Cx 141, Cx 79, Cx 78, Cx190, Cx 189.

¹¹ Pentru istoriografia problemei și discuții despre concept vezi Chamberlain 2006, 126 sq. și Sørensen *et alii* 2010, 125 sqq., Tabel 5.2.

¹² Latura de nord este ilustrată de gropile de stâlp: Cx 80, Cx 72, Cx 69; latura de est de gropile: Cx 69, Cx 68, Cx 71; latura de sud de gropile: Cx 61, Cx 149; latura de vest de gropile: Cx 149, Cx 85, Cx 83, Cx 80.

¹³ Prezența în umplutura gropii a unor bucăți mari de chirpici și a mai multor fragmente ceramice, printre care și două vase întregibile, lasă în discuție funcționalitatea sa ca groapă de stâlp, funcționalitate care poate fi avută în vedere doar pentru o etapă anterioară depunerii de materiale.

care nu a mai permis păstrarea în sol a urmelor structurii inițiale. Însă, dată fiind dispunerea liniară, regulată, a gropilor de stâlp păstrate, prezența unei gropi inițiale poate fi presupusă cu o mare doză de probabilitate. În forma descrisă, construcția Cx 81 se aseamănă mult cu Cx 6, fiind alcătuită din trei șiruri de stâlpi, având orientarea pe direcția nord-sud. Prezența chirpiciului ars pe zona sudică indică probabil o compartimentare similară complexului mai sus menționat însă, nu la fel de consistentă. În schimb, lipsa acestuia din restul locuinței, ca și lipsa unor resturi de combustie, poate fi interpretată drept indiciu că focul care a dus la distrugerea construcției, nu a cuprins întreaga casă. Desigur, nu putem exclude ipoteza ca zona nordică a construcției să nu fi avut pereți lipiți cu lut.

Inventar

Din interiorul construcției provin o serie de fragmente ceramice dispartate și majoritar atipice.

Discuții

Construcția, de formă dreptunghiulară, avea dimensiunile de cca 8 × 10 m și o structură de rezistență formată din stâlpi dispuși pe trei rânduri cu câte patru gropi pe fiecare latură. Însumate, aceste gropi delimitau o suprafață totală de cca 82 mp. Ca și în cazul precedent, funcțiuni diferite și existența unei compartimentări pot fi presupuse pe baza tehnicii constructive diferite din zona sudică, față de jumătatea de nord. Însă, gruparea chirpiciului ars, strict în zona peretelui sudic, nu ne permite să precizăm cu certitudine limita compartimentării. Pornind de la analogia construcției Cx 6, apreciem că aceasta nu depășea linia a doua de stâlpi, fapt care ne conduce la o suprafață de cca 30 mp, apropiată de locuința precedentă.

Cx 1.

Posibilă locuință de suprafață, cercetată doar în zona sa nordică (**Fig. 4**). Aceasta continua probabil spre sud, dincolo de suprafața afectată de viitoarea șosea de centură, motiv pentru care complexul nu a putut fi dezvelit integral. Acesta a fost conturat pe baza grupării poligonale a cinci gropi de stâlp. Trei dintre acestea, dispuse în linie pe o axă est-vest, formau probabil latura nordică a construcției (Cx 97, Cx 96, Cx 91). Gropile Cx 90 și Cx 104 se prezintă ca elemente constitutive a laturilor de est și vest. Prima dintre aceste grupări de gropi, ce forma probabil latura scurtă, avea o deschidere de cca 7,7 m. Latura lungă a putut fi cercetată doar parțial, pe segmente ce măsoară doar 5,5 m. Orientarea acestora sugerează o dispunere pe axa N-S, cu o ușoară deviere pe direcția NV-SE. În interiorul acestui contur, a mai fost cercetată o groapă de mari dimensiuni, notată Cx 2, a cărei relație cu locuința este neclară. Pe limita de est, identificată inițial cu indicativul Cx 1, a fost cercetată de asemenea, o zonă cu chirpici ars, grupat pe o suprafață de cca 2,40 × 1,30 m. Spre limita de sud a acestei zone, sub stratul de chirpici ars, a fost excavată o groapă de stâlp, adâncă de cca 0,75 m și diametrul de cca 0,40 m.

Cx 43.

Este o posibilă locuință de suprafață, dezvelită doar parțial, la limita de nord-vest a suprafeței cercetate (**Fig. 3, 4**). Ca și în cazul anterior, aceasta continuă probabil și dincolo de ampriza șoselei de centură, în zona neexcavată. Complexul, cu o lățime de cca 8,3 m și o lungime surprinsă pe maxim 4,3 m, avea o orientare similară celor descrise mai sus. Sistemul său constructiv, ușor diferit de precedentele exemple, combina gropi de stâlp (Cx 43, Cx 46, Cx 47), cu segmente de pereți (tălpi?) cu lungimi ce variază între 1 și 2,3 m (Cx 45, Cx 44, Cx 43A și Cx 43B). Lățimea acestor șanțuri măsoară cel mult 0,33 m, iar adâncimea lor, doar 0,06 m. Pe baza datelor insuficiente, nu putem aprecia dacă elementele de discontinuitate din traiectul acestor segmente de pereți reprezintă zona unor uși de acces. Ori, având în vedere adâncimea redusă pe care s-au păstrat, lipsa trebuie pusă pe seama limitelor metodei de cercetare.

Discuții

În lipsa unui contur clar, dezvelit integral, nu pot fi avansate aprecieri cu privire la dimensiuni sau la suprafața totală a construcțiilor notate cu indicativele Cx 1 și Cx 43. De asemenea, inventarul extrem de sărac, care consta în special din mici fragmente rulate de chirpici ars și din ceramică predominant atipică, nu permite prea multe discuții și interpretări. Cu toate acestea, dat fiind că orientarea și dimensiunile acestor construcții corespund cu acelea ale locuințelor integral dezvelite (Cx. 6 și Cx. 81), ele vin să sublinieze imaginea unei orientări constante a construcțiilor pe direcție nord-sud, și implicit să ofere imaginea unei așezări cu construcțiile amenajate ordonat.

Concluzii

Cu excepția situației de la Bătești, construcțiile descrise au laturile scurte de 7,5–8,3 m și laturile lungi de 9,7–11,5 m. În trei cazuri în care a fost surprinsă latura scurtă s-a evidențiat existența unei structuri construită pe trei rânduri de stâlpi (Satu Mare: Cx 6, Cx. 81, Cx 1). Construcții cu dimensiuni mari au mai fost evidențiate în cadrul necropolei de la Lăpuș¹⁴. Construcțiile de la Satu Mare-*Parcul Acvatic* sunt legate de etapa cea mai recentă a stilului ceramic Suciul de Sus (faza IIb) (Fig. 5, 6). În schimb, construcția din Lazuri este asociată stilului ceramic proto-Gáva, stil ceramic ce are numeroase elemente comune cu ceramica din faza a II a grupului Lăpuș, fază de care este legată construcția de mari dimensiuni cercetată arheologic în tumulul 26 de la Lăpuș. Vatra descoperită în Cx 6 și fragmentele de vatră prezente în zona Cx 81 vin să sugereze că acest tip de construcții a fost utilizat ca locuințe. Utilizarea ca locuințe a acestor construcții se evidențiază și prin comparație cu clădirea din tumulul 26 de la Lăpuș, complex pentru care au fost prezentate argumente care îl includ în categoria unor clădiri speciale, cu rol ceremonial, destinate unor practici ritual-sacrale legate de contexte funerare, utilizate și ca elemente de arhitectură a puterii și a prestigiului. Clădirea de la Lăpuș nu doar că are dimensiuni mai mari (11 × 22 m), dar este necesar a se sublinia că vatra sa avea o poziție centrală în cadrul clădirii ceremoniale¹⁵, în comparație cu complexul 6 din așezarea de la Satu Mare-*Parcul Acvatic*, a cărei vatră era situată în partea de sud a clădirii.

Locuințele prezentate au lățimi mai mari decât cele mai spațioase locuințe din epoca mijlocie a bronzului din bazinul carpatic (dimensiuni maxime 5 × 10–11 m, în mod excepțional 5 × 14 m)¹⁶. Aceste construcții sunt mai mari și decât majoritatea locuințelor din zonă, datate din perioadă mai recentă. În vremea stilului ceramic Gáva, dimensiuni apropiate sunt semnalate doar la care câteva dintre locuințe identificate în magnetograma de la Căuaș¹⁷. Descoperirea la Satu Mare-*Parcul Acvatic* a patru locuințe de dimensiuni relativ mari, răspândite pe o suprafață relativ mică, atestă o utilizare la scară mare a acestui tip de construcții în cadrul așezărilor. Prezența a câte unei construcții în zonele cercetate din așezările de la Petea-Csengersima și Lazuri, dădea mai degrabă ideea unei prezențe excepționale. Marea majoritate a platformelor de chirpici ars sau a altor construcții/locuințe cercetate în cadrul unor așezări care utilizează stilurile ceramice Suciul de Sus și Lăpuș au dimensiunile mult mai mici decât acelea descrise. De altfel a fost slab evidențiată prezența structurii de stâlpi, fapt care putea sugera existența unor construcții mai ușoare, ai căror stâlpi nu mai intrau în lutul steril. Modul în care a fost surprinsă locuința 6, în care zona compactă de chirpici ars s-a păstrat doar în partea sudică, sugerează că numeroasele „platforme” de chirpici ars, surprinse în așezările din epoca târzie a bronzului, au o suprapunere doar cu parte a construcției. Explicarea izolării diferențiate a două zone din locuință, prin existența a două încăperi, poate fi în concordanță cu tradiția din epoca mijlocie a bronzului, în care construcțiile mai lungi au de obicei două încăperi¹⁸.

Din punct de vedere al sistemului constructiv, cu excepția construcției L1 de la Bătești, restul locuințelor cercetate par să fi fost construite în tehnica *Blockbau* sau în tehnica pereților de lut bătut¹⁹, cu stâlpi dispuși vertical, la intervale regulate și o armătură orizontală din lemn/nuiiele, lipite cu lut (Fig. 6). Materia primă necesară realizării izolației pereților, provine probabil din imediata apropiere, dat fiind volumul necesar și greutatea acestuia. Astfel de exemple s-au evidențiat la Satu Mare-*Parcul Acvatic*, în complexe precum Cx 37, Cx 113 sau Cx 117, cărora suntem tentați să le atribuim rolul de gropi de extras lutul așa cum apare în cazul clădirii de la Jánoshida ce are asociată o groapă mare pentru extracția lutului²⁰. Lipsa documentării compartimentărilor clare ale spațiului intern ne face să apreciem că situația se înscrie în tabloul general din zona Central Europeană, unde casele cu o singură încăpere domină numeric²¹. Însă, prezența unor compartimentări nu poate fi exclusă categoric în absența combustiei. Așa cum s-a observat prin studiul degradării pereților unei case cu lut bătut de la Cornești,

¹⁴ Metzner-Nebelsick *et alii* 2010, 221–222.

¹⁵ Metzner-Nebelsick *et alii* 2010, 221–222, 224–225.

¹⁶ Kienlin 2015, 53–54.

¹⁷ Szabó 2004, 138–139. În cadrul numeroaselor construcții/locuințe din magnetograma așezării de la Căuaș pot fi evidențiate forme dreptunghiulare cu laturile scurte de 4–6 m și laturile lungi de 8–12 m (Marta *et alii* 2021, 349).

¹⁸ Vicze 2013, 759–760; Kienlin 2015, 53–54

¹⁹ Tehnica este descrisă pe larg în asociere cu observații de la case tradiționale din Cornești (Heeb *et alii* 2017, 223–226).

²⁰ Szabó 2004, 142.

²¹ Harding 2000, 52.

urmele acestor pereți ar fi putut să dispară complet²². Cu excepția a trei vase întregibile descoperite pe suprafața locuinței 6, inventarul ceramic al celor trei construcții identificate în așezarea de la Satu Mare–*Parcul Acvatic* este compus doar din fragmente dispartate. Aceasta sugerează că locuințele au fost incendiate după golire, sau că ruinele lor au fost răscolite, așa cum pare să sugereze modul în care se prezintă fragmentele de chirpici ars.

În nici unul dintre cazuri nu a fost surprins locul în care putea fi intrarea în construcție, așa cum s-a putut surprinde în cazul unor locuințe din tell-uri²³. Nu a fost constatată existența unei podine amenajată/lutuită. Instalațiile de foc au fost documentate în cazul a două construcții (Cx 6 și Cx 81). Lipsa instalațiilor de foc la unele complexe cercetate (de exemplu în cazul de la Bătești) induce rezerve în atribuirea funcționalității de locuințe. Prin urmare, admitem că o parte dintre aceste construcții fără vatră, ar fi putut să aibă o funcțiune de atelier, hambar sau grajd. La fel cum trebuie să admitem că toate aceste funcțiuni ar fi putut să coexiste sub același acoperiș al unei locuințe.

Pe baza informațiilor actuale durata de viață a construcțiilor nu poate fi stabilită cu claritate. În lipsa unor datări C14 sau a unor evidențe care să ateste reparații, modificări de structură sau schimbări ale funcțiunii unor spații, credem că durata de viață a acestor construcții nu depășea exemplele similare din zona Scandinavă (30–60 de ani)²⁴. Excepționând orientarea, dispunerea construcțiilor pare rezultatul unei acțiuni spontane, organice (**Fig. 3**). Prin urmare, nu putem discuta despre o organizare clară a spațiului domestic exterior sau tramă stradală. Distanța mare dintre construcțiile de la Satu Mare – *Sit 7*, pare să indice existența unor gospodării individuale cu locuințe, anexe, mici terenuri agricole și zone dedicate activităților sociale și economice în jur. Spațiul mare păstrat între construcții permitea accesul vehiculelor, păstrarea unor căi de acces ne apare a fi luată în calcul chiar mai ales când există situații de aglomerări de construcții, caz în care acestea sunt așezate pe rânduri²⁵.

Amplasarea construcțiilor de la Satu Mare–*Parcul Acvatic* pe direcție nord-sud (uneori cu ușoare deviații) este constatată și în alte așezări din zona Câmpiei Sătmărene, fiind pusă în legătură cu direcția predominant nordică a vânturilor²⁶. Totodată, apreciem că poate fi luat în calcul și faptul că așezarea Satu Mare–*Parcul Acvatic* a fost în zona de intersecție a două rute tradiționale de comerț și interconectivitate. Pe de o parte o parte poate fi luată în calcul o rută est-vest, influențată de insula de pe Someș ce a determinat geografic formarea orașului medieval Satu Mare. Influențată probabil de prezența insulei dar și alte fluxuri de schimb, în această zonă are loc o intersecție cu o rută nord-sud, segment al unuia din principalele căi comerciale transcontinentale, care traversează râul Tisa prin vadul de la Tokaj²⁷. Poate nu întâmplător dispunerea așezării pe direcție nord-sud este în concordanță cu direcția acestei căi de comunicare.

Judecând după spațiul generos pe care-l oferă, aceste locuințe s-au aflat probabil în centrul activităților sociale și economice (gătire, mâncare, dormit, producerea de unelte sau ceramică, depozit de alimente și materii prime).

Cu excepția unor gropi de provizii, a căror legătură directă cu structura nu poate fi însă demonstrată, restul activităților pot fi doar intuite, cel puțin în cazul acelor construcții cu delimitare clară a spațiului de locuit. Desigur, nu trebuie neglijate nici complexele apropiate acestor construcții de mari dimensiuni, fiind de presupus că ele sunt rezultatul activităților ocupanților locuințelor analizate aici. Ideea, care se bazează pe conceptul „*household cluster*”²⁸, ne propunem însă să o aprofundăm într-un alt studiu, sperăm noi, în cel de publicare monografică a săpăturilor. Inventarul sărac nu este nici el în măsură să ne ajute la stabilirea unor activități sau funcțiuni clare ale acestor construcții sau a unor zone bine delimitate din interiorul lor. În preajma locuințelor se constată o concentrare a complexelor arheologice, iar între locuințe rămân zone în care lipsesc intervențiile în sol. Situația tinde să evidențieze că în jurul locuințelor se desfășurau o serie de activități lucrative. Unele complexe de adâncite ce au una sau două gropi de stâlp la capete ar fi putut fi construcții anexe ce au funcționat ca și magazii sau adăposturi pentru animale.

²² Heeb *et alii* 2017, 226.

²³ Vincze 2013, 761.

²⁴ Sørensen *et alii* 2010, 128.

²⁵ Așezarea culturii Gáva de la Căuș (Marta *et alii* 2021, 346–350, fig. 8, 10). Așezarea culturii Suci de Sus de la Culciu Mare (Bader 1978, 64, pl. 38) se prezintă tot ca o așezare cu construcții situate pe rânduri care păstrează între ele căi de circulație.

²⁶ Bader 1978, 67.

²⁷ Szirmay 1809–1810, 29.

²⁸ Bogucki, Grygiel 1981, 62.

Suprafața locuibilă a construcției de la Bătești (de cca 200 mp) (**Fig. 1**) este de două ori mai mare decât aceea a celor mai mari construcții din Câmpia Someșană. Prin dimensiunile sale (22 × 9 m) aceasta se aseamănă cu clădirea din faza a II-a a tumulului 26 din necropola de la Lăpuș (22 × 11 m)²⁹. Analogia este cu atât mai evidentă cu cât urmele unei clădiri par a se contura într-un tumul cercetat într-o localitate situată la mică distanță de Bătești. Astfel, doi pereți formați din înșiruire de stâlpi, situați tot la o distanță de 22 m, au fost identificați și în tumulul de la Susani³⁰. Pereții, dat fiind contextul funerar al descoperirii, induc posibilitatea atribuirii acestor gropi de stâlp unei construcții similare celor din tumulii de la Lăpuș. Din aceeași perioadă (Ha A1) cu cele trei construcții monumentale datează și o descoperire de la Jánoshida (Ungaria, kom. Szolnok). La această construcție, gropile de stâlpi delimitează un perimetru dreptunghiular cu lungimea de 26 m și lățimea de 6,5 m. Fiind la acea dată singura descoperire de epocă târzie a bronzului de la est de Tisa, Gábor V. Szabó aprecia că acesta este un model de construcție importat dinspre nord-vest. Locuințele lungi (25–30/6–8 m) sunt specifice epocii timpurii și mijlocii a bronzului din Europa Centrală și Nordică. O înaintare spre sud-est a acestui model de case este atestat de utilizarea sa în mediul Câmpurilor de Urne din sudul Germaniei, Cehia, Austria și vestul Ungariei³¹. Această preluare este susținută și de forma arcuită pe latura scurtă pe care o au unele dintre construcțiile de mari dimensiuni din așezarea de la Dunakeszi, din apropiere de Budapesta³².

Construcții de mari dimensiuni, lungi de peste 20 m sunt prezente în așezarea Gáva de la Remetea Mare³³ și în așezarea fortificată de la Sântana. În aceasta din urmă, ies în evidență complexe similare cu acelea ale construcției de la Bătești, alături de care sunt prezente și câteva construcții cu dimensiuni impunătoare, ale căror laturi măsoară chiar 40 sau 60 m lungime³⁴. Cu dimensiuni mai reduse (13 × 9,5 m), comparabile însă celor Bătești sau Satu Mare, există o analogie și în centrul de putere de la Șimleul Silvaniei-*Observator*. Aici, în orizontul de locuire atribuit culturii Gáva, a fost cercetată parțial o construcție cu vatră interioară și pereți construiți în sistem mixt (cei exteriori erau realizați din grinzi dispuse orizontal, iar zona mediană era realizată dintr-o înșiruire de stâlpi verticali)³⁵.

În legătură cu funcționalitatea construcțiilor de mari dimensiuni, de tip vagon, din vestul Europei au fost constatate o serie de elemente ce le asigură rolul de locuințe, adică construcții rezidențiale în jurul cărora se desfășoară o serie de activități economice³⁶. Au fost luate în discuție și alte funcționalități, cum ar fi aceea de grajduri pentru animale sau de clădiri în care se desfășoară activități publice, în care este angrenată comunitatea. Prezența unei gropi mari pentru extracția lutului, asociată clădirii Jánoshida, oferă argumente ce susțin că aceasta a fost o construcție solidă, la care structura de lemn a pereților a fost completată cu lut pentru a-i asigura o izolare bună³⁷.

Posibilitatea unei funcționalități comunitare (publice), eventual ceremoniale, a unor construcții de mari dimensiuni răspândite spre sud-est, în mediul Câmpurilor de Urne, a fost argumentată ca urmare a descoperirii lor în centrul unor așezări în care erau înconjurate de construcții care aveau dimensiuni mai mici³⁸.

În planul așezării de la Bătești sunt câteva șiruri de gropi de stâlpi care par să provină de la alte construcții răspândite în jurul clădirii de mari dimensiuni. Unul dintre șirurile de gropi de stâlpi situat la sud de construcția mare de la Bătești, pare să provină tot de la o construcție de dimensiuni mari (**Fig. 1**). Pentru aceasta pledează faptul că gropile de stâlpi se poziționează pe o axă ce are o orientare paralelă cu laturile scurte ale clădirii mari. Mai mult, lungimea axei formate de gropile de stâlp are dimensiuni ușor apropiate de acelea ale construcției mari, iar în cazul asocierii cu o axă de trei gropi de la sud de ea, reconstituie o clădire proporțională cu aceea situată la nord. Pe planul așezării se constată că în marginea sudică

²⁹ Metzger-Nebelsick *et alii* 2010, 221.

³⁰ Diaconescu *et alii* 2018, 21–22, fig. 1.

³¹ Szabó 2004, 138–139.

³² Horváth *et alii* 2001, 120; Szilas 2007, 160–161.

³³ Gumă 1993, 184.

³⁴ Gogâltan *et alii* 2019, 199, fig. 8.

³⁵ Sana 2011, 70–71, fig. 23/F. Parte din acest complex, denumit convențional L4/1999, a fost publicat inițial drept „*talpă exterioară a palisadei hallstattiene*” (vezi Pop *et alii* 2000, 102). Însă, în lipsa șanțului și a unui val de pământ aferent fortificației, credem că acest lucru nu se susține.

³⁶ Bech 1997.

³⁷ Szabó 2004, 142.

³⁸ Szabó 2004, 141–142.

a aşezării sunt patru grupări de stâlpi care descriu contururi dreptunghiulare, o a cincea conturându-se în latura de nord-est (**Fig. 1**). Aceste construcții, de dimensiuni mai mici decât construcția mare la Bătești pot fi interpretate ca și locuințe sau anexe gospodărești. Pentru această interpretare pledează planimetria și dimensiunile asemănătoare cu acelea ale construcțiilor din aşezarea fortificată de epoca târzie a bronzului de la Cornești³⁹.

Destinația de clădire publică a construcției mari de la Bătești nu poate fi afirmată cu certitudine, chiar dacă este înconjurată de mai multe clădiri și poate fi adusă în discuție o poziționare în zona centrală a aşezării⁴⁰. Lipsa inventarului ceramic în majoritatea gropilor din interior îngreunează datarea acestora în perioada existenței clădirii, ele putând proveni din perioade de timp diferite, atestate de prezența pe suprafața aşezării a stilurilor ceramice Balta Sărata, Susani și Basarabi. Dificultățile de reconstituire a planimetriei nu oferă argumente pentru a lega acest element de funcționalitatea clădirii mari de la Bătești. Planimetrii complexe au fost constatate în cadrul construcțiilor de dimensiuni gigantice din incinta fortificată 1 de la Sântana, a căror dimensiuni (între 40 și 60 m) și poziționare în zona incintei centrale sugerează un rol special pentru aceste clădiri⁴¹. Utilizarea construcției de la Bătești de către comunitate în cadrul unor ceremonii, nu poate fi argumentată prin prisma descoperirii în interior sau apropierea ei a unor depuneri/ofrande. Doar depunerea cu fragmente de construcții și ceramică Cx 284 a fost aşezată într-o groapă situată pe suprafața construcției. La distanțe mai mari, care nu mai pot certifica legături directe, sunt situate celelalte complexe arheologice cu elemente rituale: o depunere de vase (Cx 613), o depunere de râșnițe (Cx 737) și o depunere de greutate pentru război de țesut (Cx 597). O legătură directă a acestora cu clădirea mare de la Bătești este diluată de faptul că astfel de depuneri rituale sunt frecvente în aşezările din epoca târzie a bronzului, chiar și în zone în care nu a fost constatată existența unor clădiri. Totuși ideea rolului public al clădirilor de mari dimensiuni iese tot mai convingător. Pe lângă pozițiile privilegiate ale construcțiilor de la Bătești și Sântana, ultima de o complexitate specială, la Lăpuș este sugestiv și inventarul. Construcția de la Lăpuș are asociate mai multe contexte arheologice care au permis legarea ei de activități de cult desfășurate în context funerar, inclusiv de pachete de vase și alte elemente care sugerează participări comune la mese ceremoniale⁴². Astfel, fără a fi o certitudine, destinația de clădire ceremonială a unor construcții de mari dimensiuni din spațiul carpatic este indusă suplimentar de edificii similare identificate în tumulul 26 de la Lăpuș și, probabil, în unul din tumulii aflați în cercetare la Susani⁴³.

Listă figuri

- Fig. 1. Așezarea de la Bătești. Construcțiile conturate/ The settlement from Bătești. Outlined buildings.
 Fig. 2. Sector din aşezarea de la Lazuri cu fundațiile construcției Cx. 57/ Sector of the settlement in Lazuri with the construction foundations Cx. 57
 Fig. 3. Așezarea de la Satu Mare–Parcul Acvatic. Locuința Cx. 6/ The settlement of Satu Mare-Parcul Acvatic (Aqua Park). Building Cx. 6
 Fig. 4. Așezarea de la Satu Mare–Parcul Acvatic. Locuința Cx. 1, Cx 43, Cx 81/ The settlement of Satu Mare-Parcul Acvatic. Building Cx. 1, Cx. 43, Cx. 81
 Fig. 5. Așezarea de la Satu Mare–Parcul Acvatic. Artefacte din locuința Cx. 6/ The settlement of Satu Mare-Parcul Acvatic. Artefacts from building Cx.
 Fig. 6. Așezarea de la Satu Mare–Parcul Acvatic. Ceramică și fragmente de pereți arși din locuința Cx. 6/ The settlement of Satu Mare-Parcul Acvatic. Ceramics and fragments of burnt walls from the building Cx. 6
 Fig. 7. Bătești. Ceramică din zona construcției mari/ Bătești. Ceramics from the area of the big construction
 Fig. 8. Bătești. Ceramică de tip Susani/ Bătești. Ceramics of Susani type

³⁹ Heeb *et alii* 2017, 223–224, fig. 7.

⁴⁰ O poziție specială, în zona de mijloc a incintei centrale, are și o clădire de foarte mari dimensiuni de la Sântana (Gogâltan *et alii* 2019, 199, fig. 7,8.)

⁴¹ Gogâltan *et alii* 2019, 199, fig. 8.

⁴² Metzger-Nebelsick *et alii* 2010, 224–225.

⁴³ Diaconescu *et alii* 2022, 351–353.

Bibliografie

- Bader 1978 Bader T., *Epoca Bronzului în nord-vestul Transilvaniei*, București, 1978.
- Beaudry 2015 Beaudry M., *Households Beyond the House: On the Archaeology and Materiality of Historical Households*. In: Fogle K. R., Nyman J. A., Beaudry M. C. (eds.), *Beyond the Walls: New Perspectives on the Archaeology of Historical Households*, Gainesville, 2015, 1–22.
- Bech 1997 Bech J. H., *The Bronze Age settlements on raised seabeds at Bjerre, Thy. Nw-Jutnaad*. In: Assendorp J. J. (Hrsg.), *Forschungen zur bronzezeitlichen Besiedlung in Nord-und Mitteleuropa. Internationale Archäologie*, Bd. 38' Espelkamp 1997, 3–15.
- Bogucki, Grygiel 1981 Bogucki P. I., Grygiel R., *The Household Cluster at Brzesc Kujawski 3: Small-Site Methodology in the Polish Lowlands*. In: *World Archaeology*, Vol. 13, No. 1, Miscellany, 1981, 59–72.
- Chamberlain 2006 Chamberlain A. T., *Demography in Archaeology*, Cambridge, 2006.
- Diaconescu et alii 2018 Diaconescu D., Bunoiu V., Hegyi Al., Pinca R., Rusu A., Quatert R., Leonti I., Berteau S., *Raport de cercetare arheologică privind obiectivul de la Susani, com. Traian Vuia, jud. Timiș. punct: Grămurada de la Jupani*. În: *Patrimonium Banaticum*, XVIII, 2018, 25–37.
- Diaconescu et alii 2022 Dragoș Diaconescu, Victor Bunoiu, Răzvan Pinca, Sofia Berteau, Iulian Leonti, Ionuț Marteniuc, Robin Quatert, *Susani, com. Traian Vuia, jud. Timiș, punct: Grămurada de la Jupani*. În: *Cronica Cercetărilor Arheologice din România*. Campania 2021, 2022, 351–353.
- Gogăltan et alii 2019 Gogăltan V., Sava V., Krause R., Sântana-Cetatea Veche. *A Late Bronze Age Mega-fort in the Lower Mureș Basin in Southwestern Romania*. În: Hansen S., Krause R. (eds.), *Materialisation of Conflicts. Proceedings of the Third International LOEWE Conference, 24th–27th September 2018 in Fulda (Hesse, Germany) [Universitätsforsch. prähist. Archäologie 346, Prähistorische Konfliktforschung 4]* (Bonn: Habelt), 191–221.
- Gumă 1993 Gumă M., *Civilizația primei epoci a fierului în sud-vestul României*, București, 1993.
- Harding 2000 Harding A. F., *European societies in the Bronze Age*, Cambridge, 2000.
- Horváth et alii 2001 Horváth A. L., Szilas G., Endrődi A., Horváth A., Attila M., *Őskori telepek és sírok feltárása Dunakeszi határában*. In: *Aquincumi füzetek*, 2001, 115–128.
- Heeb et alii 2017 Heeb B. S., Szentmiklosi Al., Bălărie A., Lehmpuhl R., Krause R., *Cornești-Iarcuri – 10 years of research (2007–2016). Some important preliminary results*. In: *Fortifications: The Rise And Fall Of Defended Sites In Late Bronze And Early Iron Age Of South-East Europe. International Conference in Timișoara, Romania from November 11th to 13th, 2015*, Edited by B. S. Heeb, Al. Szentmiklosi, R. Krause and M. Wemhoff, Berlin 2017, 217–228.
- Kienlin 2015 Kienlin T. L., *Bronze Age Tell Communities in Context. An Exploration into Culture, Society and the Study of European Prehistory. Part 1: Critique. Europe and the Mediterranean*, Oxford, 2015.
- Lehmpuhl et alii 2018 Lehmpuhl R., Georgescu A., Heeb B., Szentmiklosi Al., Bălărie A., Teinz K., Krause R., Wemhof M., *Häuser, Gruben und ein »Lausitzer« Gefäß – Ergebnisse der Feldforschungen 2016 und 2017 an der spätbronzezeitlichen Siedlung Cornești-Iarcuri im rumänischen Banat*. În: *Acta Praehistorica et Archaeologica*, 50, 2018, 31–43.
- Marta 2010 Marta L., *Contribuții la cunoașterea sfârșitului epocii bronzului și începutul epocii hallstattiene în Câmpia Sătmăreană și în Țara Oașului*, Teză de doctorat (PhD), Alba Iulia, 2010.
- Marta et alii 2021 Marta L., Kienlin T. L., Rung E., *Late Bronze Age Settlement in the Ier Valley: The Large Fortified Site of Căuaș-Sighetiu in Context*. În: Kienlin T. L., Găvan A. (eds.), *Bronze Age Tell Settlements in North-Western Romania. Current Approaches and Recent Investigation*. Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie. Bonn: Habelt, 339–380.
- Metzner-Nebelsick et alii 2010 Metzner-Nebelsick C., Kacso C., Nebelsick L. D., *A Bronze Age ritual structure on the edge of the Carpathian Basin*. În: Marta L. (ed.), *Amurgul mileniului II a. Chr. in Campia Tisei și Transilvania. Das Ende des Jahrtausendes v. Chr. auf der Theiss-Ebene und Siebenburgen. Simpozion/Symposium Satu Mare 18–19 iulie 2008*. Satu Mare. StCom. 26/1, 2010, 219–233.

- Pop *et alii* 2000 Pop H., Bejinariu I., Băcuet-Crișan D., Băcuet-Crișan S., *Șantierul arheologic Șimleu Silvaniei Observator. În Cronica Cercetărilor Arheologice. Campania 1999*, Deva, 2000, 102–103.
- Sana 2011 Sana D. V., *Prima epocă a bronzului în Depresiunea Șimleului și în zonele învecinate. descoperirile de tip Gáva*, Teză de doctorat (PhD), Alba Iulia, 2011.
- Sørensen *et alii* 2010 Sørensen M.L.S., Bech J. H., Kulcsarne-Berzsenyi B., Kristiansen K., Mühlenbock C., Prescott C., Vicze M., *Households*. În: Earle T., Kristiansen K. (eds.), *Organizing Bronze Age Societies: The Mediterranean, Central Europe, and Scandinavia Compared*. Cambridge, 2010, 122–154.
- Szabó 2004 Szabó Gábor V., *Ház, település és településszerkezet késő bronzkori (BD, HA, HB periódus) Tisza-vidéken. /Houses, Settlements, and Settlement Structures in the Tisza Region of the Late Bronze Age (Periods BD, HA, HB)*, ΜΟΜΟΣ II. Óskoros Kutatók II. Összövetelének konferenciakötete. Debrecen, 2000. november 6–8, Debrecen 2004, 137–170.
- Szilas 2007 Szilas G., *A késő bronzkor Pest megyében*. Pest megye monografiája. Budapest 2007.
- Szirmay 1809–1810 Szirmay A., *Szatmár vármegye fekvése, története és polgári esmérete*, I–II. Buda 1809–1810.
- Vicze 2013 Vicze, M., *Middle Bronze Age Households at Százhalombatta Földvár*. In Anders A., Kulcsár G. (eds.), *Moments in Time. Papers Presented to Pál Raczky on His 60th Birthday*, Budapest, 2013, 757–769.
- Virag 2014 Virag C., *Autostrada Lugoj-Deva, lot 2, Sit 2 km, km. 39+600–39+850 (Bătești, oraș Făget, județul Timiș)*. *Raport de cercetare arheologică preventivă*, Satu Mare, 2014 (manuscris).

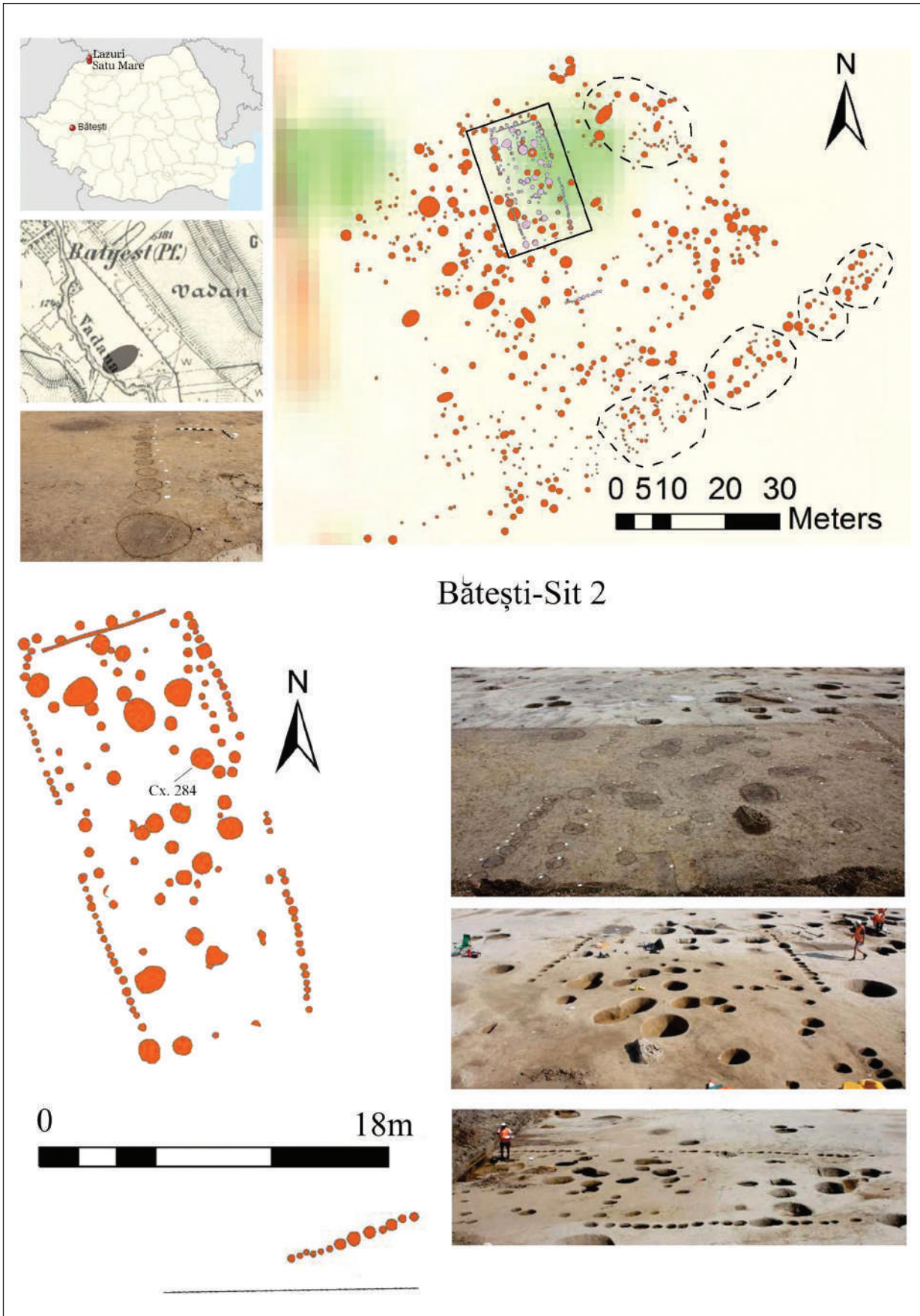

Fig. 1.

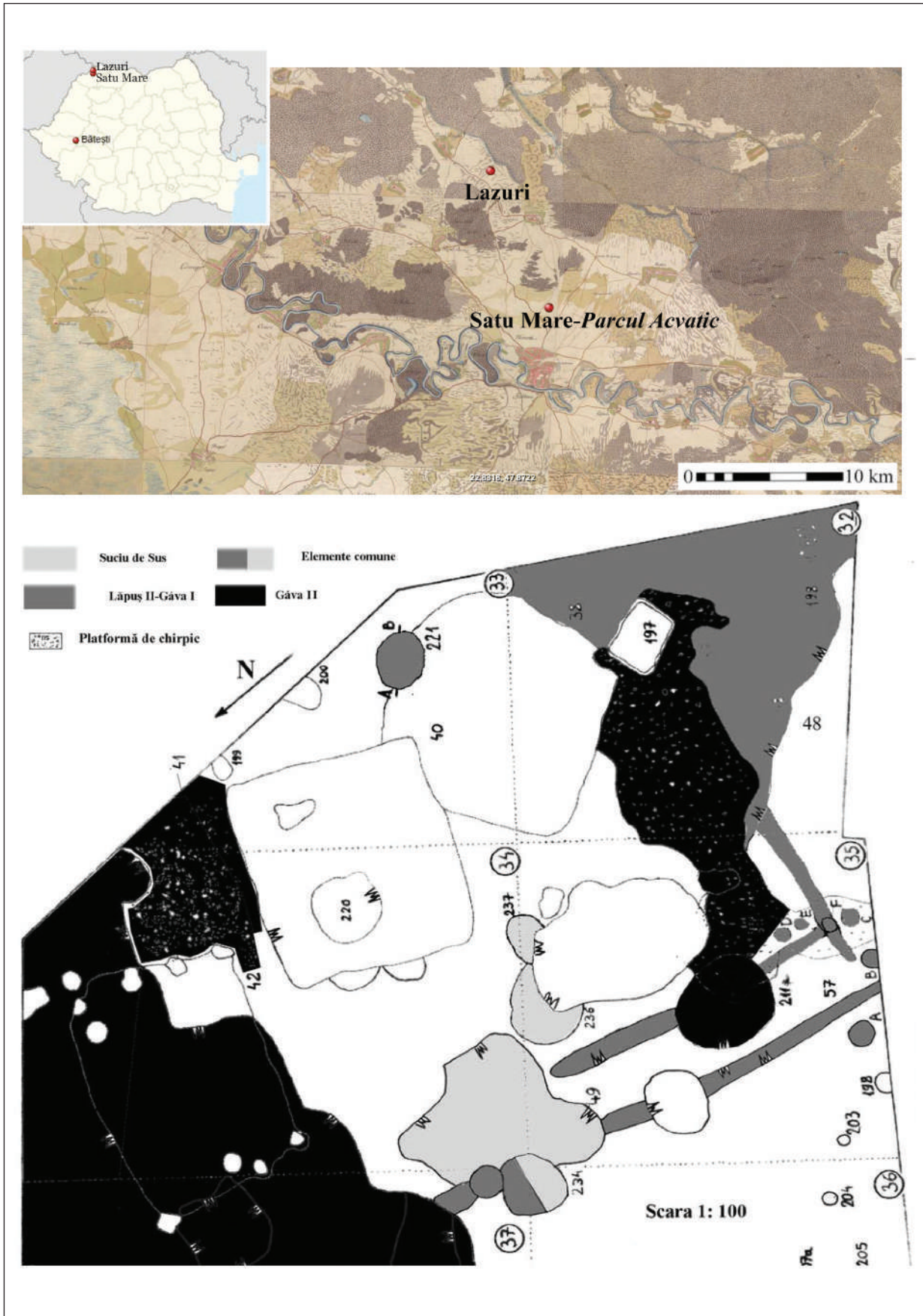

Fig. 2.

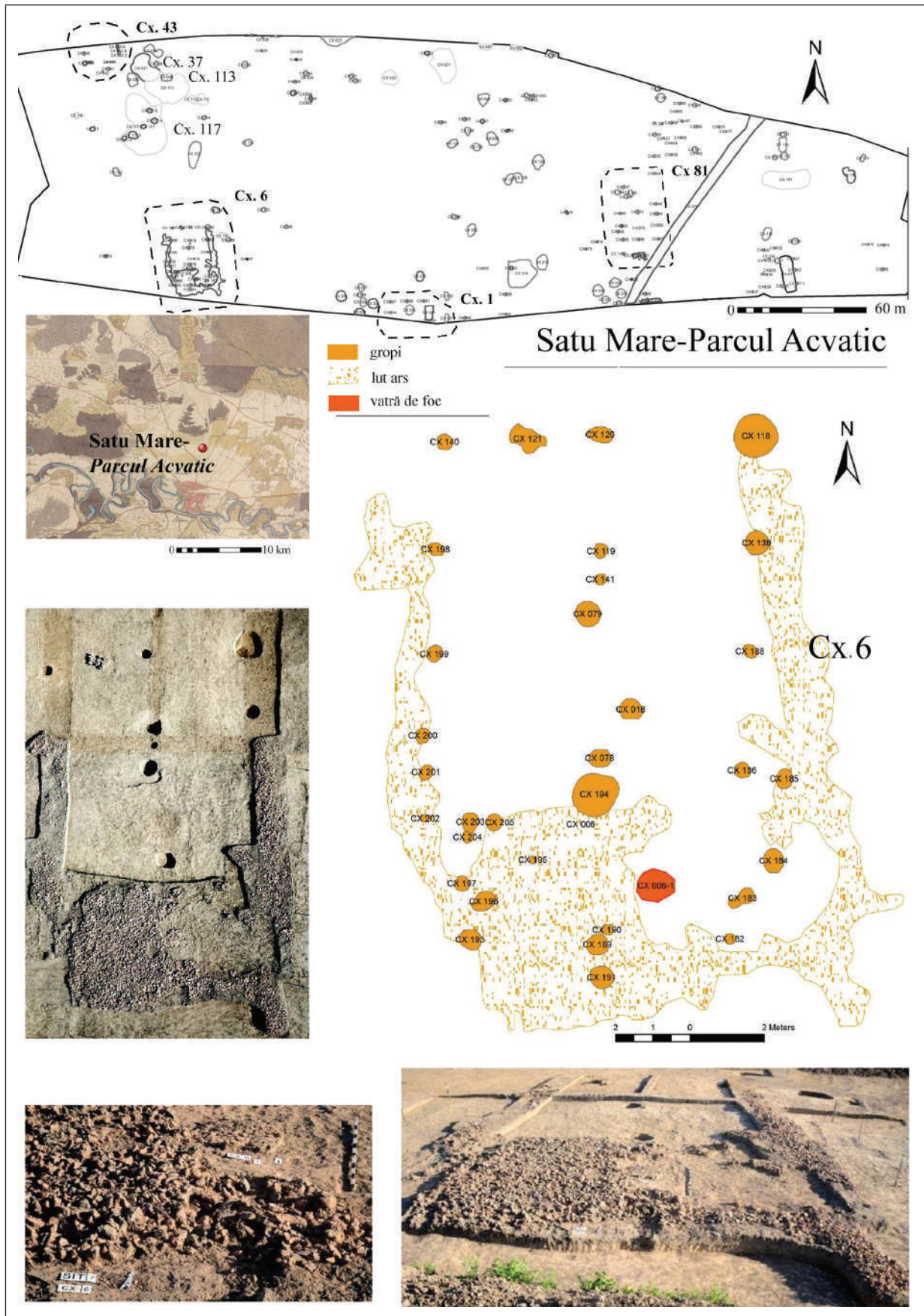

Fig. 3.

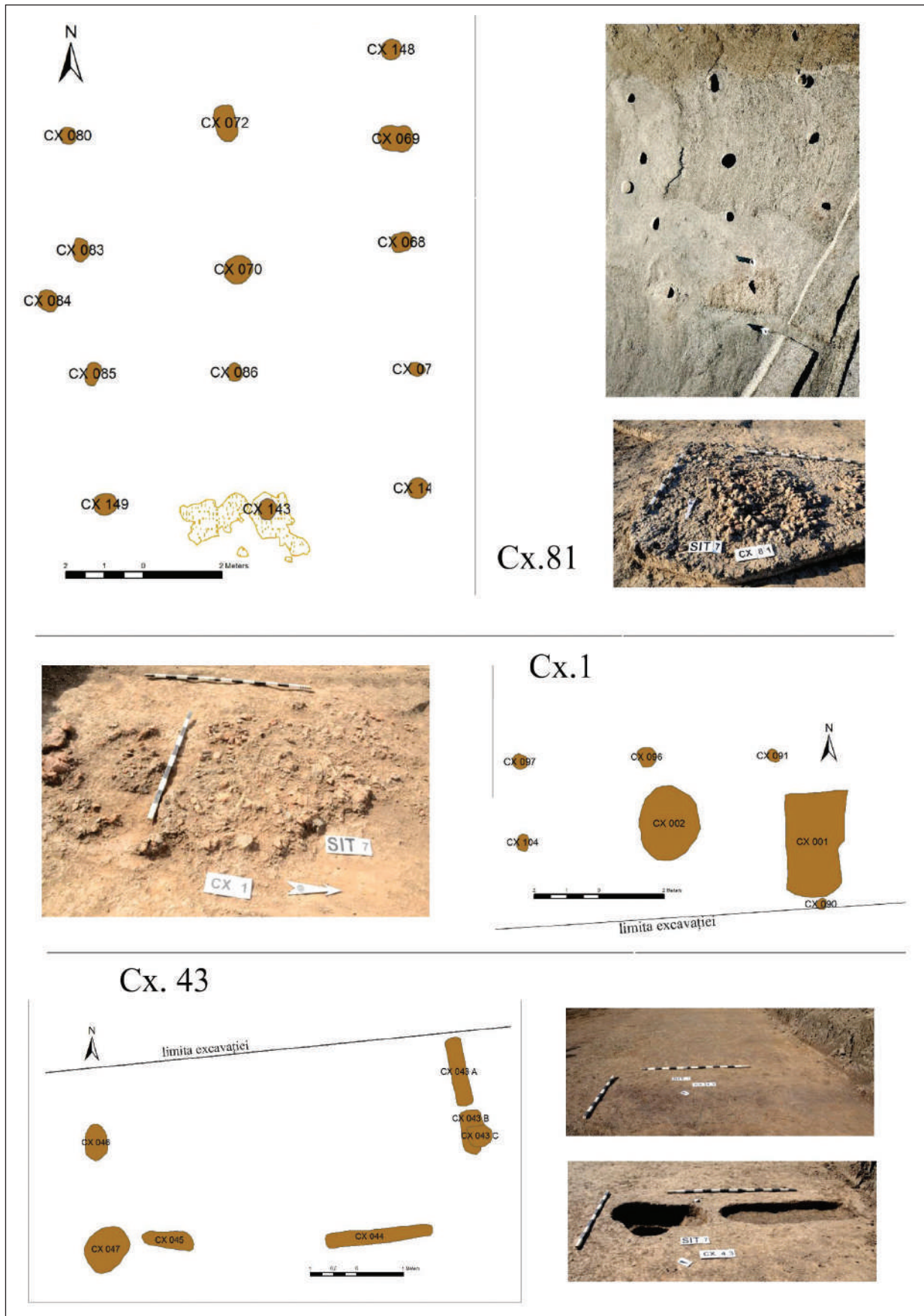

Fig. 4.

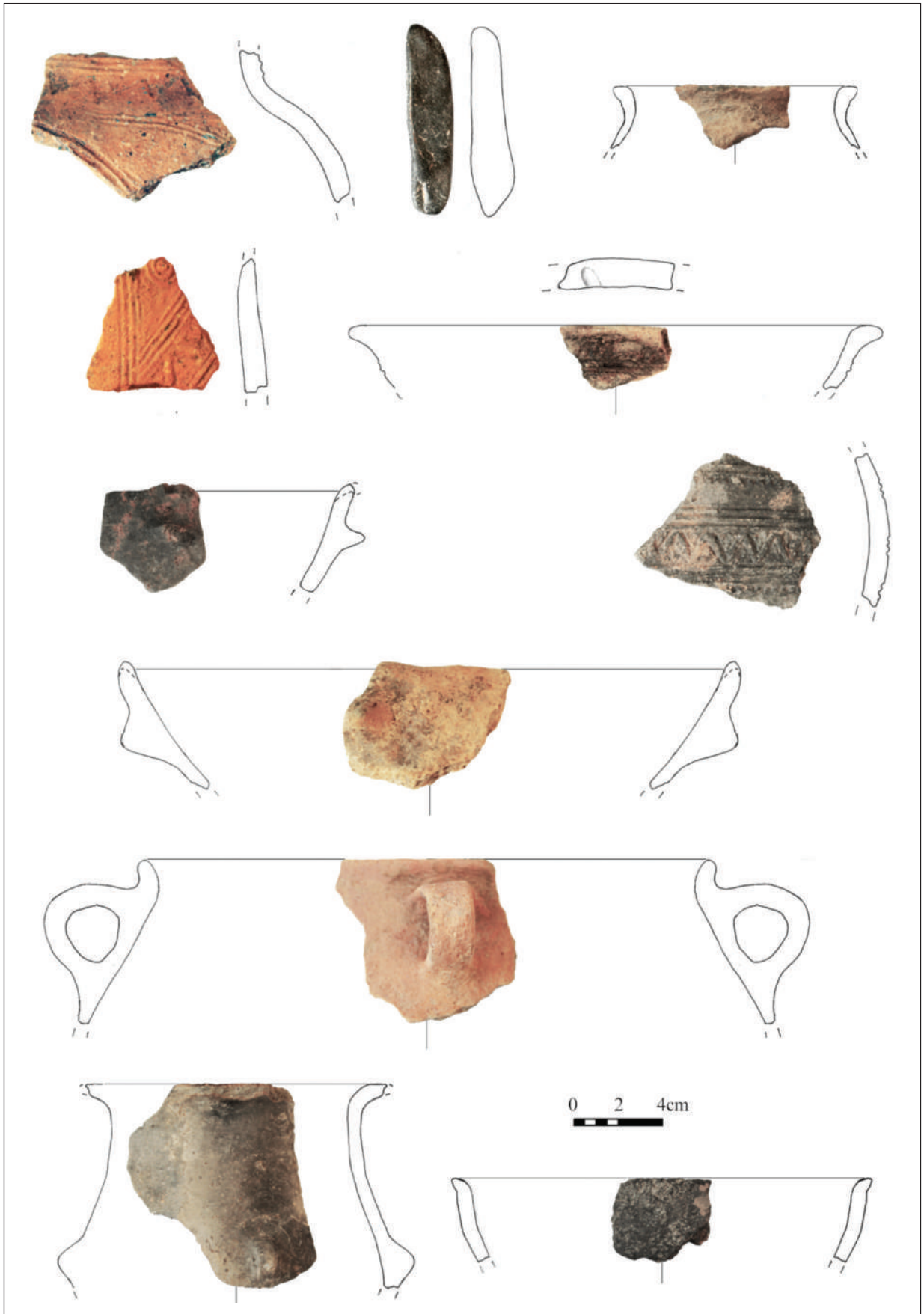

Fig. 5.

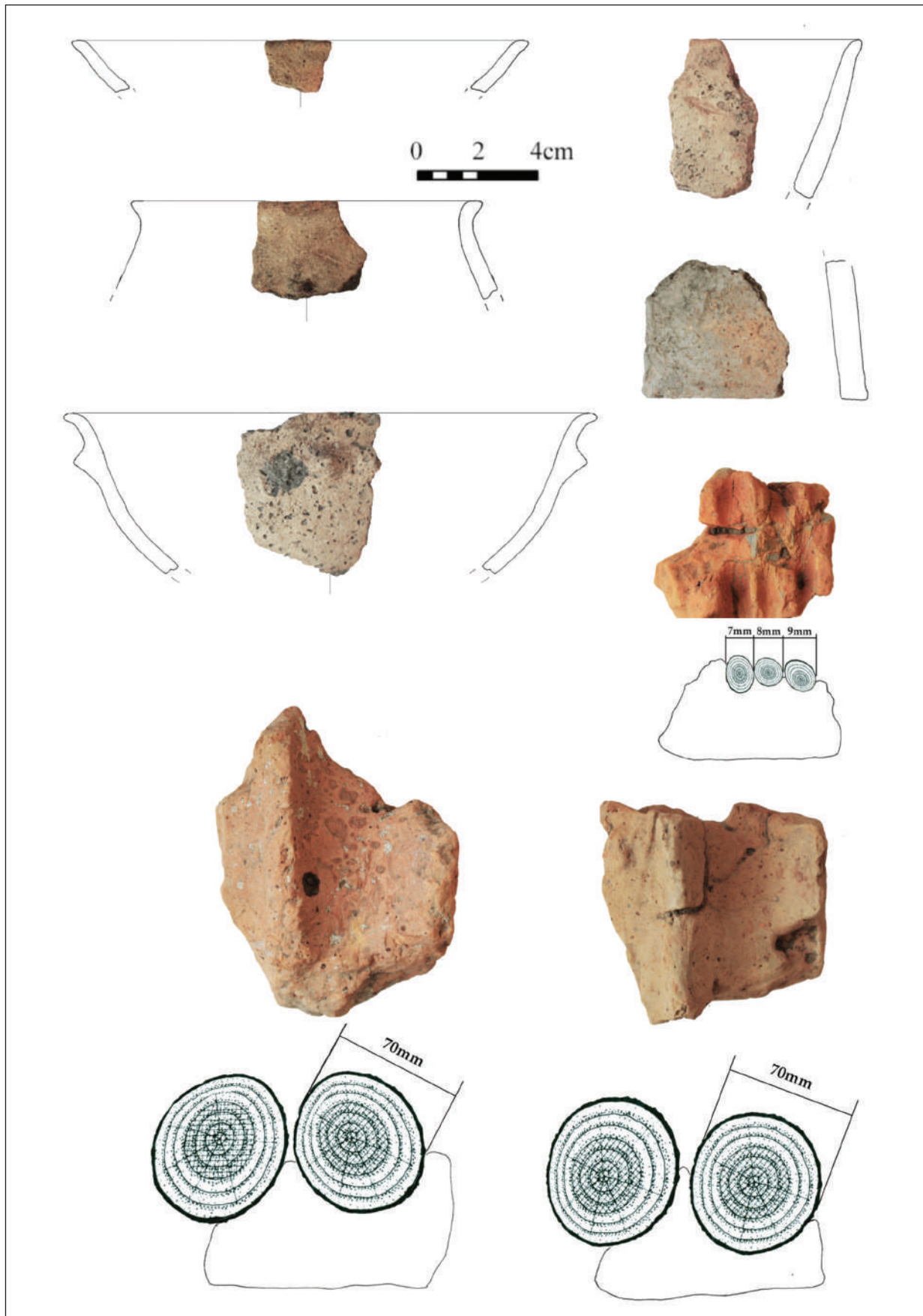

Fig. 6.

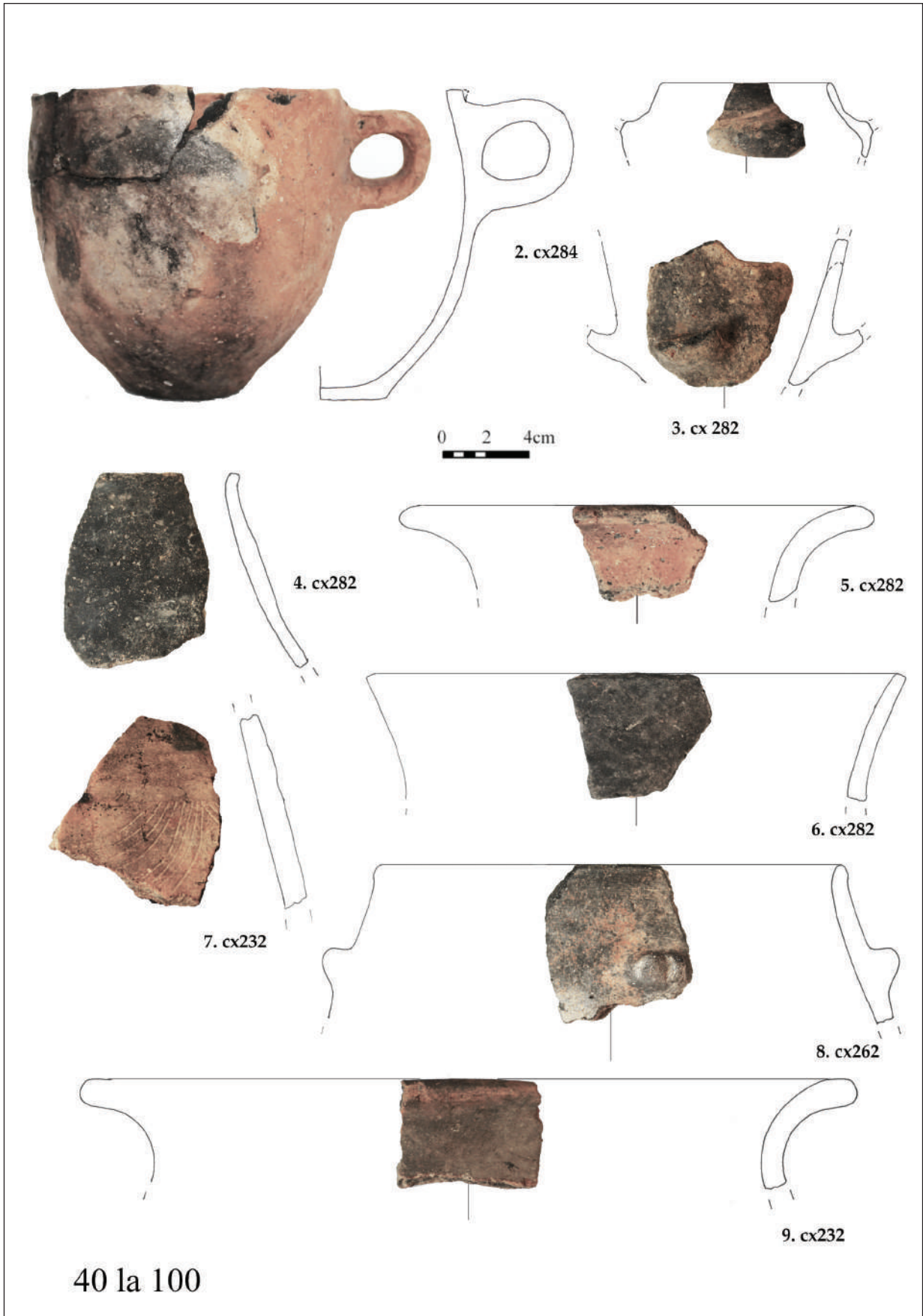

Fig. 7.

Fig. 8.